

ПЕРСПЕКТИВИ МАРКЕТИНГОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ НАДАННЯ / ОТРИМАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Ринкові умови, в яких перебуває сучасне суспільство, позначаються на всіх аспектах його життєдіяльності. Товарно-ринкові відносини проникли в сфери, які тривалий час на території нашої держави вважалися некомерційними: охорону здоров'я, церкву, освіту. Вказана тенденція є неоднозначною і потребує розгляду / оцінки принаймні з двох позицій.

З одного боку, існує об'єктивна необхідність формування матеріальної бази для задоволення будь-якої потреби (у т. ч. у лікуванні, навчанні чи ін.), – і з цієї точки зору комерціалізація вказаних сфер є цілком закономірною.

Однак, з іншого боку (і на цьому варто особливо наголосити), – йдеться про заклади, покликані задовольняти нагальні потреби людини як живого організму (наприклад, у здоров'ї) та як члена суспільства (у навчанні та саморозвитку). До того ж, право на задоволення цих потреб закріплене у Конституції України: «Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому *забезпечується* вільний і всебічний розвиток її особистості» [1]. Ми виділили слово «забезпечується», щоб акцентувати на тому, що зі змісту наведеної статті випливає: держава бере на себе обов'язок забезпечити реалізацію цих прав або ж вона доручає ці функції певним своїм представникам. Крім того, не слід забувати, що на початку шляху отримання вищої освіти споживачі освітніх послуг ще не мали можливості забезпечити себе фінансово (до 17-18 років) і є повністю залежними від сторонніх осіб.

Отже, маємо конфлікт між правами людини на духовний і фізичний розвиток та реальною можливістю реалізувати ці права. При цьому не будемо ігнорувати доконаний факт актуальності вказаного конфлікту для значної частини обдарованих і зацікавлених у саморозвитку та освіті громадян України. І хоча ще не проводилися дослідження з метою встановлення соціально-економічних, науково-технічних і інших втрат держави від відсікання неплатоспроможної частини населення юного і молодого віку від отримання освітніх послуг, розуміємо, що втрати ці є суттєвими. Адже державне замовлення, по-перше, має іншу мету, по-друге, формується на інших засадах, а по-третє, має не такий значний обсяг.

Проведений нами аналіз методів вирішення окресленої проблеми у країнах пострадянського простору, Західної Європи, Азії, Північної та Південної Америки дозволив узагальнити світовий досвід фінансування надання та отримання освітніх послуг [2-14 та ін.] та сформулювати кілька висновків:

- в усіх країнах, на прикладі яких проводилося дослідження, функціонують як державні, так і приватні заклади освіти;
- приватні заклади, як правило, більш престижні, оскільки мають фінансові можливості сформувати кращу матеріально-технічну базу, організувати комфортні умови для навчання та викладання, залучити кращих викладачів і відповідно забезпечити найсучасніші освітні технології;
- країни, що надають значну увагу успішній реалізації стратегії національного розвитку, одночасно мають добре розвинену систему грантів та стипендій на підтримку талановитої молоді;
- у більшості країн (з досліджуваної вибірки) рівень оплати за навчання зівставний із розміром можливої матеріальної компенсації (у формі гранту, допомоги чи ін.), а також середньою заробітною платою.

Крім того, опитування представників – вихідців із вказаного кола країн – показало, що досконалої системи фінансування надання / отримання освітніх послуг на сьогодні ще не створено в жодній із них. Однак, практично в кожній присутні окремі атрибути, які корисно апробувати та адаптувати до системи освіти нашої країни.

Базуючись на результатах проведеного дослідження сформулювали вихідні положення формування фінансово-економічних моделей надання / отримання освітніх послуг в Україні:

- забезпечення мультिवаріантності моделей, тобто формування умов для одночасної реалізації різних моделей, з урахуванням потреб споживачів освітніх послуг;
- забезпечення ефективності галузі вищої освіти, з одного боку, і в стратегічному, і в тактичному вимірах, а з іншого, – на усіх можливих рівнях (держави, університету, викладача, студента).

Тому доцільним є гармонізоване поєднання таких фінансово-економічних моделей надання / отримання освітньої послуги:

1) *державне фінансування* – виявлення найбільш талановитих абітурієнтів, навчання їх за державні кошти за спеціальними навчальними програмами та з мотиваційними програмами подальших перспектив кар'єрного і творчого зростання;

2) *бізнесове фінансування* – підготовка фахівців, яких потребують представники певних галузей за їх кошти і на умовах тісної співпраці з ними, що передбачає узгодження програм навчання і практики, викладання певних дисциплін практиками, стажування викладачів і проходження практики студентами, працевлаштування випускників (доцільність моделі гарантується потребами бізнесу);

3) *кредитне фінансування* – отримання кредиту на навчання (від майбутнього працедавця, від незалежного спонсора, від держави та ін.) – ця модель в Україні на сьогодні можлива лише за умов гарантування державою фінансової безпеки як кредитора, так і позичальника (доцільність моделі гарантується кредитором);

4) *самофінансування* – навчання за рахунок власних коштів (доцільність моделі гарантується навчальним закладом і державою на основі даних інформаційної бази щодо потреб у фахівцях);

5) *комбіноване фінансування* – поєднання наведених моделей, виходячи з умов, що склалися.

Зрозуміло, що впровадження зазначених моделей на теренах нашої держави потребує розроблення відповідного ідеологічного (концептуального), маркетингового та правового забезпечення, до якого (серед іншого) мають увійти такі складові: 1) стратегія інноваційного розвитку освіти, 2) порядок формування інфраструктури забезпечення інформаційної підтримки прийняття рішень, 3) критерії визначення доцільності вибору тієї чи іншої фінансово-економічної моделі надання / отримання освітніх послуг, 4) перелік і послідовність внесення поправок до законодавчої бази, мета яких – забезпечення ефективного функціонування кожної моделі, а також отримання додаткових можливостей фінансування освітніх послуг.

На наш погляд, стратегія інноваційного розвитку освіти в Україні має мати кілька рівнів і, безумовно, має стати пріоритетною складовою Національної стратегії розвитку України. У ній слід передбачити створення: *по-перше*, системи вивчення і прогнозування потреби у фахівцях на близьку і стратегічну перспективу; *по-друге*, системи гнучкої освітньої пропозиції, здатної мобільно реагувати на метаморфози середовища (що неможливо без відповідної автономії навчальних закладів); *по-третє*, системи сприяння і мотивації викладачів (інструкторів, тренерів тощо) до підвищення кваліфікації; *по-четверте*, системи сприяння розвитку особистості, починаючи з допомоги у виборі шляху, який би найбільше відповідав природнім даним, і закінчуючи розвитком актуальних у певний період адаптивних характеристик; *по-п'яте*, системи диференційованого навчання для студентів, яка б дозволяла їм максимально задовольняти індивідуальні потреби в освіті; *по-шосте*, системи започаткування та розвитку багатоваріантного фінансування надання / отримання освітніх послуг.

Формування інфраструктури забезпечення інформаційної підтримки прийняття рішень є необхідним тому, що всі зазначені моделі мають функціонувати в рамках єдиної інформаційної бази щодо потреб у фахівцях. Це виключить можливість такого поширеного на сьогодні негативного явища як необґрунтовані замовлення, що в свою чергу веде до дефіциту одних і перевиробництва інших фахівців, їх неякісної підготовки тощо. Крім того, важливим завданням цього елемента є збір і накопичення інформації, без якої неможливе ефективне функціонування моделей. Пропонована нами модель інфраструктури передбачає три рівні: держава – галузь – університет – студент.

На *державному* рівні необхідно передбачити функціонування маркетингового департаменту, головними функціями якого будуть такі: експертне визначення гіпотез пріоритетних проблем; розроблення рекомендацій щодо оптимізації джерел інформації (у т. ч. вибірок / панелей) та методів збору даних; організація і проведення кабінетних і польових, якісних і кількісних досліджень; формування бази даних на основі збору первинної та вторинної інформації, аналізу міжнародних і національних документів та даних, що надали споживачі та виробники освітніх послуг; інтерпретація інформації (на основі проведеного аналізу ринку освітніх послуг); вибір можливих варіантів розв'язання визначених проблем; формування потрібних зрізів інформації у відповідь на конкретні запити університетів, студентів та ін. На *галузевому* рівні слід забезпечити формування бази даних на основі інформації, що надали університети, підприємства галузі тощо та аналізу документів, що висвітлюють визначені проблеми. Для цього передбачити виконання таких функцій: допомога у проведенні маркетингових досліджень, що організовує державний департамент; акумулювання фрагментарних даних щодо галузі та світових тенденцій її розвитку; формування прогнозів щодо актуальних нині та перспективних спеціальностей; надання комунікаційних послуг для споживачів та виробників освітніх послуг; консультування абітурієнтів (щодо можливостей отримання освіти) і навчальні заклади (щодо перспектив розвитку / скорочення попиту на ту чи іншу спеціальність); просвітницька робота серед потенційних студентів, їх родин, організація заходів із залученням ЗМІ тощо. На *рівнях університету та студента* можливе формування бази даних щодо показників обсягу та структури реалізованого та потенційного попиту на освітні послуги; показників ставлення споживачів освітніх послуг до їх якості та практичної доцільності; оцінок навчальних технологій, графіків навчання, ефективності практики та ін.; показників успіхів у кар'єрному зростанні випускників навчальних закладів, їх оцінок отриманої освіти на основі практичного досвіду та ін.

У перспективі описане маркетингове забезпечення повинно стати тим інформаційним підґрунтям, яке дозволить виважено розробити та найбільш ефективно застосовувати запропоновані фінансово-економічні моделі надання / отримання освітніх послуг.

1. Конституція України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. <http://www.tajik-gateway.org/index.phtml?lang=en>.
3. <http://izm.izm.gov.lv/education/education-system.html>.
4. <http://www.hm.ee/index.php?148558>.
5. <http://www.uls.edu.pl>.
6. <http://www.bmbf.de/en/14389.php>.
7. <https://www.gov.uk/government/organisations>.
8. <http://www.highereducation.frenchculture.org>.
9. <http://www.bircham.net/spain-ministry-of-education>.
10. <http://www.ecuador.org/blog/?p=2442>.
11. <http://www.mineducacion.gov.co>.
12. <http://www.mes.gov.ge/?lang>.

13. <http://www.edu.gov.on.ca>.
14. <http://www.higher-edu.gov.lb>.

Шульгіна, Л.М. Перспективи маркетингового забезпечення фінансово-економічних моделей надання/отримання освітніх послуг в Україні [Текст] / Л.М. Шульгіна // Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу : збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції, 26-28 вересня 2013 р. / Відп. за вип. Ю.М. Гладенко. - Суми : ТОВ "ДД "Папірус", 2013. - С. 302-306.